

Cuprins

<i>Prefață</i>	11
1. Într-o dimineață, la Jozéfów.....	17
2. Poliția de Ordine	19
3. Poliția de Ordine și Soluția Finală. Rusia, 1941	24
4. Poliția de Ordine și Soluția Finală. Deportarea.....	37
5. Batalionul 101 Poliție de Rezervă.....	46
6. Sosirea în Polonia.....	55
7. Inițiere în crimele în masă. Masacrul de la Józefów	60
8. Reflecții pe marginea unui masacru	72
9. Łomazy. Descinderea Companiei 2	78
10. Deportările din august către Treblinka	86
11. Lichidările de la sfârșitul lui septembrie	93
12. Reîncep deportările	99
13. Ciudatele probleme de sănătate ale căpitanului Hoffmann	107
14. „Vânătoarea de evrei”	112
15. Ultimele masacre. „Sărbătoarea recoltei”	122
16. Urmările	130
17. Germani, polonezi și evrei	133
18. Oameni obișnuiți.....	142

<i>Postfață</i>	167
<i>Mulțumiri</i>	189
<i>După douăzeci și cinci de ani</i>	191
<i>Anexă</i>	247
<i>Note</i>	249
<i>Index</i>	283

Germani, polonezi și evrei

Mărturiile dinaintea procesului și din sala de judecată ale foștilor membri ai Batalionului 101 Poliție de Rezervă trebuie privite, bineînțeles, cu maximă precauție. Depoziția fiecărui martor a fost influențată masiv de probleme ce țineau de tactica judiciară, printre care autoincriminarea și incriminarea unor camarazi. La fel de importante au fost efectele unor pierderi și distorsionări ale memoriei după douăzeci și cinci de ani, chiar și atunci când nu erau doar mimate, din motive judiciare. Mecanismele de apărare psihologică, mai ales reprimarea și proiectarea unor amintiri, au modelat crucial mărturiile. Și nicăieri nu au fost mai problematice evaluările în privința veridicității mărturiilor decât atunci când era vorba de triumghiul fatidic al relațiilor germano-polono-evreiești. În termeni mai simpli, prezentarea, de către aceste mărturii, a relațiilor germano-polone și germano-evreiești punează un accent extraordinar pe dezvinovățire; în schimb, prezentarea relațiilor polono-evreiești punează un accent extraordinar pe învinovățire. Dacă examinăm, la început, primele două relații așa cum au fost ele descrise de foștii polițiști, putem vedea mai bine asimetria și distorsionarea prezente în felul cum au descris-o pe cea de-a treia.

Privitor la relațiile germano-polone, trăsătura cea mai frapantă a fost puținătatea oricăror comentarii. Membrii batalionului se refereau la partizani, bandiți și jefuitori, în general, dar ponderea cea mai mare a comentariilor făcute de ei nu era dată de caracterul specific antigerman al unor fenomene precum acelea. Dimpotrivă, ele înfățișau banditismul ca fiind o problemă anterioară ocupației germane a Poloniei. Astfel, invocau prezența partizanilor și a bandiților în două moduri: pe de o parte, sugerau că germanii îi protejau, de fapt, pe polonezi împotriva unui fenomen local de violență ilegală; pe de altă parte, mascau intensitatea și frecvența activităților antievreiești ale batalionului, pretinzând că partizanii și bandiții, nu evreii, constituiau preocuparea majoră a polițiștilor.

Unii martori s-au referit la încercări specifice de a menține bune relațiile germano-polone. Căpitanul Hoffmann se lăuda în mod explicit cât de prietenoase erau relațiile dintre compania comandată de el și populația locală din Puławy.

Pretindea că-i făcuse reclamații locotenentului Messmann din cauză că obiceiul unității lui motorizate itinerante de jandarmerie de „a împușca pe loc” îi umplea de resentimente pe polonezi¹. Locotenentul Buchmann a declarat că maiorul Trapp selecționase victimele pentru lichidările efectuate la Talcyn drept represalii consultându-se cu primarul polonez al orașului. Cei doi avuseseră grijă de comun acord să fie împușcați doar străinii și sărăntocii, nu cetățenii de condiție bună².

Această imagine a ocupației germane mai degrabă inofensive pentru Polonia a fost contrazisă de numai două mărturii. Bruno Probst a reamintit activitățile timpurii ale batalionului său la Poznań și Łódź, în anii 1940-1941, când polițiștii făcuseră expulzări brutale și se amuzaseră hărțuind cu cruzime populația locală. Încă și mai critic s-a pronunțat despre cum îi trataseră germanii pe polonezi în 1942:

Chiar și pe atunci, denunțurile sau comentariile unor vecini invidioși erau de ajuns pentru ca polonezii să fie împușcați, cu întreaga lor familie, pe baza simplei bănuieli c-ar fi deținut arme sau c-ar fi ascuns evrei ori bandiți. Din câte știu eu, niciun polonez arestat din aceste motive nu a fost predat autorităților de poliție competente. Din propriile observații și din ce povesteau camarazii mei, țin minte că, ori de câte ori apăreau asemenea suspiciuni, întotdeauna îi împușcam pe loc pe polonezi³.

Al doilea martor care a pus sub semnul întrebării viziunea „trandafirică” asupra relațiilor germano-polone a fost nu vreun polițist supraviețuitor, ci soția locotenentului Brand, care-i făcuse o scurtă vizită soțului ei la Radzyń. Pe atunci, era foarte normal, a spus ea, ca până și civilii germani – darămite polițiștii în uniforme – să se comporte față de polonezi ca o „nație superioară”. De exemplu, când un german trecea pe trotuar în oraș, polonezii erau obligați să se dea la o parte; când un german intra într-un magazin, clienții polonezi trebuiau să iasă. Într-o zi, la Radzyń, câteva femei poloneze ostile îi blocaseră trecerea – ea și însoțitoarea ei au fost lăsate să treacă doar după ce au amenințat să cheme poliția. Când maiorul Trapp a auzit despre incident, parcă a luat foc. A declarat că acele femei poloneze ar fi trebuit împușcate în piața publică. *Frau* Brand era de părere că incidentul respectiv ilustra foarte bine atitudinea germanilor față de polonezi⁴.

În privința relațiilor sexuale dintre polițiști germani și femei poloneze, au existat numai două mărturii. Hoffmann a declarat că-și protejase unul dintre subordonați, neraportând un caz de boală venerică pe care respectivul o contractase după un contact interzis cu o poloneză⁵. Un alt polițist nu a fost la fel de norocos: a petrecut un an într-un „lagăr disciplinar” pentru că încălcase interdicția relațiilor sexuale cu poloneze⁶. Simpla existență a unei asemenea interdicții spune multe, bineînțeles, despre care era, de fapt, realitatea relațiilor germano-polone, atât de convenabil omisă de cele mai multe mărturii.

E posibil ca polițiștii germani să le fi făcut și polonezilor ce le făceau evreilor? Chiar dacă la o scară mult redusă, același proces de înăsprire a nepăsării și cruzimii față de viața polonezilor părea să se fi declanșat. În septembrie 1942, la Talcyn, batalionul încă se mai arăta precaut față de efectele împușcării unui număr mare de polonezi ca represalii. După ce au împușcat șaptezeci și opt de polonezi „sacrificabili”, maiorul Trapp își atinsese cota stabilită pentru represalii, de două sute de oameni, împușcând evrei în rest. Bruno Probst își amintea că în ianuarie 1943 o nouă atitudine își făcuse deja loc. Când se pregătea să meargă la cinematograful, în localitatea Opole, plutonul 2 din Compania 3, comandat de Hoppner, a primit informații că un polițist german fusese împușcat de atacatori polonezi. Hoppner și-a dus oamenii în satul Niezdów, să efectueze represalii, dar a descoperit că toți locuitorii fugiseră, cu excepția celor mai bătrâni. Deși în toiul acțiunii s-a aflat că polițistul german fusese doar rănit și nu murise, Hoppner a pus ca toți cei doisprezece până la cincisprezece polonezi bătrâni – majoritatea, femei – să fie împușcați, iar satul, ars până la temelii. După care oamenii lui s-au întors la cinematograful din Opole⁷.

Mărturiile sunt marcate de omisiuni similare atunci când e vorba de atitudinea germanilor față de evrei. Un motiv pentru acest lucru l-a reprezentat o chestiune pur juridică. Potrivit legii germane, unul dintre criteriile pentru definirea omuciderii este ca aceasta să aibă „un motiv fundamental”, cum ar fi ura de rasă. Orice membru al batalionului care s-ar fi declarat fățiș antisemit și-ar fi compromis grav poziția din punct de vedere legal; oricine ar fi vorbit despre atitudinile antisemite ale celorlalți risca să se găsească în postura neconfortabilă de a depune mărturie împotriva foștilor camarazi.

Dar această reticență de a discuta despre antisemitism provine de asemenea, în egală măsură, dintr-o atitudine mult mai generală și mai profundă de rezervă, ce privea ansamblul fenomenului național-socialist, ca și convingerile politice ale polițiștilor, precum și ale camarazilor acestora în perioada nazistă. Să admită că exista o dimensiune politică sau ideologică explicită a comportamentului lor, să conceedă că lumea perversă moralmente a național-socialismului – atât de străină culturii politice și normelor social acceptate ale anilor 1960 – li se păruse perfect logică la vremea respectivă ar fi însemnat să recunoască faptul că din punct de vedere politic și moral se dădeau, pur și simplu, după cum bătea vântul, acomodându-se oricărui regim aflat la putere. Acesta era un adevăr căruia puțini erau capabili sau doritori să-i facă față.

Căpitanul Hoffmann – care devenise membru al organizației naziste a elevilor din liceul său la vârsta de șaisprezece ani, al Tineretului Hitlerist, la optsprezece ani și al Partidului Nazist și trupelor SS, la nouăsprezece ani – a venit cu negarea obișnuită a oricărei dimensiuni politice și ideologice: „Intrarea mea în rândurile cadrelor SS, în mai 1933, se explică prin faptul că, la vremea aceea, SS-ul era